

13. Шепенко Р. КОМЕСА: как защитится от демпинга? / Р. Шепенко // Азия и Африка сегодня. – 2002. – № 10. – С. 16 – 19
14. Brehun L. Liberia: The War of Horror / L. Brehun. – Accra, 1991. – P. 25.
15. Hubund M. The Liberian Civil War / M. Hubund. – L., 1998. – P. 92.
16. Human Rights Violations in Liberia, 1980-1990: A Documentation. – Bremen, 1990. – P. 223–225.
17. New Democrat. Monrovia. – №2. (30 November- 5 December). – 1995. – P. 4.
18. Osagie Usman C. Mission of Revenge / C. Osagie Usman // West Africa. –№ 3984 (7 February 1994). – P. 205.
19. Richburg K. Out of America: A Black Man Confronts Africa / K. Richburg . – N.Y., 1997. – P. 134.

Яцык И. С. Маргинализация Африки: особенности развития политико-культурного сообщества

В научной статье рассмотрена трансформация маргинализации Африки как страны, которая имеет специфическое политико-культурологическое развитие. Также сделан политологический анализ факторов, особенностей и трансформации политико-культурного сообщества в современных политико-культурологических глобализационных процессах.

Ключевые слова: маргинализация, демпинг, бедность, инвестиции, ПАР, Тунис, Африка, Н.Мандела.

Yatsik I. Marginalization of Africa: features of the political and cultural community

In the scientific article transformation of marginalization of Africa is considered as a country which has specific politico development. The political science analysis of factors is also done, features and transformation politiko-cultural associations in modern politiko-kulturologicheskikh globalizacionnykh processes.

Key words: marginalization, dumping, poverty, investments, PAR, Tunis, Africa, N.Mandela.

УДК 327

Алркабі Алі Насер,
аспірант кафедри політології
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова

ГЕОПОЛІТИКА В КОНТЕКСТІ ТЕОРІЇ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

У статті автор проводить аналіз діяльності суб'єкта міжнародних відносин у контексті всього спектра зовнішніх і внутрішніх факторів, характеризує специфіку політичної науки теорії міжнародних відносин, звертаючи увагу на геополітичні аспекти, досліджує і прогнозує зміни в політиці. Автор підкреслює особливу роль геополітики, як найважливішого напрямку світової політики і міжнародних відносин, в сучасному політичному житті.

Ключові слова: міжнародні відносини, економіка, історичні типи.

Сучасна наука про міжнародні відносини стоїть перед необхідністю подальшого пошуку відповіді на питання, якими будуть ці відносини в 21 столітті. Дослідники дають нам суперечливі оцінки. Одні бачать у сучасному світі торжество ліберально-демократичної моделі, вірячи в перспективу глобального світового порядку, інші - знак загрози, що насувається над цим порядком, планетарні соціологічні катастрофи і потенційну ймовірність «сутички цивілізацій». Але всі звертають увагу на геополітичні аспекти міжнародних відносин [1, с. 1].

Ідеї, які в наш час прийнято зараховувати до геополітичних, в тих чи інших формах, мабуть, виникли одночасно з феноменом державної експансії і імперської держави. У сучасному розумінні вони сформувалися і отримали популярність на рубежі ХХ ст. Виникнення саме в той період геополітичних ідей і самої геополітики, як самостійної галузі дослідження міжнародних відносин, було викликано цілим комплексом факторів. Це, по-перше, тенденції до поступового формування глобального ринку, ущільнення ойкумени і закриттю світового простору. По-друге, уповільнення європейської, чисто просторово-територіальної експансії внаслідок завершення фактичного переділу світу і жорсткість боротьби за переділ вже поділеного світу. По-третє, перенесення в результаті цих процесів нестійкого балансу між європейськими державами на інші континенти світу. По-четверте, образно кажучи, історія починала переставати бути історією однієї тільки Європи чи Заходу, вона перетворювалася вже у справді всесвітню історію. По-п'яте, в силу тільки що названих чинників саме тоді почали розроблятися теоретичні основи силової політики на міжнародній арені, що послужили надалі наріжним каменем політичного реалізму [2, с. 9].

Геополітика є прикладною наукою, вимагає звернення до питань, що належать до самих різних сфер людської діяльності, починаючи з історії та економіки і закінчуючи правом, соціологією і т. д. Введення в науковий обіг самого терміну «геополітика» пов'язують з ім'ям шведського дослідника і політичного діяча Р.Челлена (1846-1922), який виявив шляхи створення сильної держави. Він характеризував політику як «науку, яка розглядає державу як геополітичний організм або феномен у просторі». Будучи германофілом і усвідомлюючи слабкість скандинавських країн перед обличчям потенційної зовнішньої загрози, він пропонував створити союз на чолі з Німецькою імперією. Поряд з Челленом батьками-засновниками й головними адептами геополітики в її традиційному розумінні вважаються американський історик морської стратегії Великобританії і співак морської могутності А.Т.Мехен, британський географ і політики сер Г.Макіндер, британський географ сер Дж.Фейргрів, який доповнив схему Макіндера, американський дослідник міжнародних відносин Н.Спайкмен, німецький дослідник К.Хаусхофер та ін. Свої геополітичні бачення сучасного світу в перші десятиліття ХХ ст. пропонували Л.С. Емері, лорд Керзон, Й. Парч та ін. [2, с. 12].

Кожна держава, різною мірою, має свої інтереси на міжнародній арені. Але дослідження політичних процесів безпосередньо прив'язане до території, на якій вони протікають, і будь-яке узагальнення вимагає аналізу.

При аналізі визначення сили на світовій арені, як правило, враховуються співвідношення між політичними суб'єктами сили або державами. Оскільки ці політичні одиниці визначаються територією, і відносини між ними обумовлюються, серед іншого, просторовими відносинами, географія відіграє тут істотну роль. Просторово-географічна орієнтація держави серед її подібних, історично сформований стиль і методи поведінки на міжнародній арені на підставі об'єктивно існуючих факторів, відображають її геополітичні пріоритети. Виходячи зі свого географічного положення, держава визначала свою політику в світі. Іншими словами, географічне середовище розглядається в якості вирішального чинника соціально-економічного, політичного і культурного розвитку народів. Думка про те, що суспільно-історичні явища визначаються умовами середовища, стає стрижневим елементом матеріалістичного розуміння історії. У даному контексті географічний детермінізм є частиною цього філософського напрямку. Ідеї про обумовленість життя людей і суспільств географічним середовищем висловлювали ще стародавні мислителі, такі як Демокріт, Геродот, Страбон, Полібій та ін. Подібні ідеї висувалися середньовічним арабським мислителем Ібн Хальдуном. Одним із засновників сучасної географічної школи можна вважати французького філософа і діяча XVIII ст. Ш.Л.Монтеск'є. Монтеск'є намагався вивести з географічних умов характер, вдачі та звичаї народів, їх господарський і політичний лад. Цю проблематику в тих чи інших аспектах зачіпали багато вчених і дослідників XIX ст. Чимало в цьому напрямі зробили відомий англійський історик Г.Т.Бокль, французький

географ Р.Елізе, відомий російський вчений Л.И.Мечников та ін. Але все ж, визнаним діячем напрямку географічного детермінізму в соціальних і гуманітарних науках вважається німецький етнограф, зачинатель політичної географії кінця XIX - початку XX ст. Ф. Ратцель. Головна заслуга Ратцеля полягала в тому, що він зробив спробу пов'язати між собою політику і географію, вивчати політику тієї чи іншої держави, виходячи з географічного положення займаного ним простору [2, с. 10-11].

Безпека держави - це мета, що впливає з необхідності задоволення насущних потреб її існування та збереження. У годину найсерйозніших випробувань, особливо в разі проведення оборонної політики, держава віддає всі сили досягненню цієї головної мети. Реальність і раціональність зовнішньої політики визначаються засобами, достатніми для досягнення поставлених цілей.

Зазвичай виділяють наступні види засобів проведення зовнішньої політики:

- Політичні засоби, які включають міжнародні відносини в широкому сенсі слова, - переговори, участь у конференціях, співробітництво в міжнародних організаціях та участь у спілках;

- Економічні засоби: використання економічного потенціалу країни, залежно від рівня розвитку промисловості, фінансів, що дозволяє впливати на економіку, а також на політику інших держав;

- Військові засоби, серед яких такі, як чисельність армії, стан її озброєння, дислокація, моральний дух.

Велике значення для досягнення поставлених цілей зовнішньої політики та ефективного використання її коштів мають принципи міжнародної політики держави. Вони становлять сукупність правил або основ поведінки на міжнародній арені.

Зовнішня політика виконує три основні функції:

1. Охоронна, яка полягає в захисті прав та інтересів своєї країни і її громадян.

2. Представницько - інформаційна, вона проявляється у прагненні інформувати своєї влади про цілі і наміри керівних політичних сил інших держав. Ця функція відіграє важливу роль у формуванні правильних уявлень про місце держави в розстановці сил на міжнародній арені і дає можливість проведення реалістичної зовнішньої політики.

3. Переговорно-організаційна функція. Вона проявляється у вигляді ініціативних організаційних дій, а також в ефективному використанні зовнішніх контактів держави. Ця функція служить цілям практичного впорядкування зовнішньополітичних засобів, а також для визначення методів, що гарантують отримання вигоди від реалізації вже досягнутих цілей і намічених на майбутнє.

«Міжнародна політика, подібно будь-який іншій політиці, є боротьба за владу; якою б не була кінцева мета міжнародної політики, її безпосередньою метою завжди є влада», - пише Моргентау. Не заперечуючи необхідності створення гармонійного і мирного міжнародного порядку, заснованого на демократії, універсальних цінностях і верховенстві права, Моргентау і його прихильники (А.Уолферс, К.Томсон, Е.Карр, Дж.Шварценбергер та ін.) При цьому однією з головних особливостей міжнародної політики є те, що постійне прагнення націй-держав до збереження існуючого статус-кво або ж до його зміни на свою користь призводить до особливої конфігурації міжнародних відносин, званої балансом сил, і відповідно до політики, спрямованої на підтримку цього балансу [3, с. 71].

Співвідношення між політологією і теорією міжнародних відносин таке ж, як між психологією і соціологією - це перехід від ретельного вивчення одного елемента в певні відрізки часу до дослідження структури взаємодії між елементами, яке характеризує ставлення даних пар один до одного. Дисциплінами, на які спирається теорія міжнародних відносин, є: політична наука завдяки інформації, яку вона надає про елементи, що беруть участь в тому чи іншому процесі, і соціологія, почасти з тієї ж причини, що і політологія, але ще й тому, що соціологія - єдина наука, що займається структурою взаємодії громадських елементів як такої [3, с. 136].

Як частина політичної науки теорія міжнародних відносин має свою специфіку. В якості суб'єктів у сфері міжнародних відносин виступають держави, взаємини, між якими будуються на основі або суверенітету, або залежності, підпорядкування і т. д. Важливим складовим предмета теорії міжнародних відносин виступає міжнародна політика, її соціальна природа, закономірності функціонування і розвитку. Хоча в кінцевому рахунку і внутрішня і зовнішня політики вирішують одну задачу - забезпечення і зміцнення існуючої в даній країні системи суспільних відносин. Якщо всередині країни держава має монополію на політичну владу, на всю політику в даному суспільстві, то на міжнародній арені єдиного центру світової політики немає, там діють у принципі рівноправні держави, відносини між якими будуються по різному. Під міжнародними відносинами може розумітися сукупність політичних, економічних, дипломатичних, військових, культурних, науково - технічних зв'язків і взаємин між народами, між державами та об'єднаннями держав. Теорія міжнародних відносин досліджує не тільки сутність міжнародних політичних відносин, а й історичні етапи їх розвитку, а також їх соціальні типи і динаміку в різних умовах. У теорію міжнародних відносин входить і дослідження впливу наднаціональних інститутів на елементи політичної системи окремих країн, а також роль державних інститутів в організації міжнародного життя. Теорія міжнародних відносин вивчає історичні типи міжнародних відносин і їх різні політичні ролі, а також місце політичних і економічних, релігійних та інших державних і недержавних (неурядових) організацій (наприклад, ООН, як міжнародний політичний механізм особливого типу, Європейський парламент і т.д.). У завдання теорії міжнародних відносин входить дослідження ролі основних державних угруповань: військово-політичних блоків, руху неприєднання і т. д., а також політичних функцій специфічних об'єднань, таких як «Загальний ринок», АСЕАН, транснаціональні корпорації і т. д. Важливе місце в теорії міжнародних відносин займає дослідження недержавних міжнародних організацій. Сюди включаються різні види міжнародних профспілкових, молодіжних, екологічних, жіночих та інших організацій, а також взаємозв'язок і співвідношення політичних статусів і функцій «внутрішніх» та міжнародних і «наднаціональних» інститутів. Теорія міжнародних відносин досліджує політичну ідеологію і сукупність теоретичних ідей, поглядів і уявлень, що відбивають механізми владних відносин та соціально - класових агентів. Особливе місце в теорії міжнародних відносин займає вивчення специфіки зовнішньополітичної діяльності національно - державних та інших інститутів, а також відносини зовнішньої політики і міжнародного права, зовнішньополітичної стратегії партій, особливості політики міжнародних організацій. Велике місце в теорії міжнародних відносин має бути відведено дослідженню характерних рис історичної епохи, сутності та сучасного стану світового політичного процесу, а також глобальних проблем та їх ролі у розвитку міжнародних відносин. У геополітиці найважливішим елементом виступає державний інтерес. Ця категорія представляється основною в понятійному апараті міжнародних відносин. Зараз наука стикається з необхідністю вироблення деяких нових критеріїв оцінки даного поняття. Чому? Традиційне трактування державного інтересу добре відомо: існування нації в якості вільної і незалежної держави, зростання економіки, запобігання загрози, збереження союзників. Геополітично колишній порядок був встановлений, як підсумок Другої світової війни, підтверджений Заключним актом Хельсінкі 1975 р. Ідеологічно він ґрунтувався на визнанні різноманіття світу і цивілізацій зі своїми критеріями добра і зла. Правда, право суб'єктів у рамках біполярної системи жорстко контролювалося. Сьогодні ця проблема набуває більш широкий і складний характер. У політичну лексику увійшли такі терміни, як «права людини вище прав держави», «обмежений суверенітет», «гуманітарна катастрофа», «гуманітарна інтервенція» і т. д. У таких умовах треба відповісти на запитання: як все це відбивається на геополітичних інтересах держави? Якщо спробувати об'єктивно визначити державний інтерес, то, швидше за все це буде пов'язано з обмеженням, нехай навіть вимушеним,

власних потреб чи амбіцій. Держави повинні вибудовуватися в складні регіональні та глобальні системи відносин, прагнучи зайняти кращі місця.

Сучасна епоха вносить багато нового в поняття геополітики. Але, як і раніше не сходиться з порядку денного питання про розширення впливу країн на економічну, військову і політичну сфери. Геополітика вивчає весь спектр зовнішньополітичних відносин між державами, оскільки практично всяке політичне рішення має просторове вираження. При побудові міжнародних відносин повинні бути змінені основи формування і здійснення зовнішньої політики. Шляхом приведення пріоритетів державного інтересу у відповідність з інтересами і цілями інших держав утворюється світ, заснований на співпраці, взаєморозумінні та взаєморозвитку. У своїй новій якості геополітика може стати головним інструментом і філософської базою політичного життя, оскільки вона являє собою квінтесенцію того незмінного, що існує об'єктивно, тобто з одного боку, просторово-географічного чинника, а з іншого - такого постійно мінливого фактора, як зовнішня політика держави і всі її складові. Таким чином, геополітика в сучасних умовах є найважливішим напрямком світової політики і міжнародних відносин, який держава повинна враховувати при виробленні своєї стратегії в сфері зовнішньої політики.

Література:

1. Челядинський А. Деякі геополітичні аспекти теорії міжнародних відносин [Електронний ресурс] / А. Челядинський // — Режим доступу до журн.: evolutio.info/content/view/442/52/
2. Гаджиев К.С. Геополитика как самостоятельная научная дисциплина / К. С.Гаджиев. — М.: Логос, 2003. — 432 с. — (Учебник для XXI века «Введение в геополитику»).
3. Цыганков П. А. Теория международных отношений: Учебн. [для студ. высш. учебн. зав] / П. А. Цыганков. — М.: Гардарики, 2002. — 400 с.

Алркаби А. Н. Геополитика в контексте теории международных отношений

В статье автор проводит анализ деятельности субъекта международных отношений в контексте всего спектра внешних и внутренних факторов, характеризует специфику политической науки теории международных отношений, обращая внимание на геополитические аспекты, исследует и прогнозирует изменения в политике. Автор подчёркивает особую роль геополитики, как наиважнейшего направления мировой политики и международных отношений, в современной политической жизни.

Ключевые слова: *международные отношения, экономика, теория, исторические типы.*

Alrkabi A. Geopolitic in the context of the theory of international relations

In the tractate the author chows the activity for a subject of international relations in case of a full collection internal and external factors, which is distinction singularity nation of the political science and the international relations. About the geopolitical check it and expect changes in political. The author assured that political geography plays a big role and represent the dominant direction in global political and international relations in the present political community.

Key words: *international relations, economy, theory, historical types.*